

VYSTAVENÝ V RAKVI

Peter Kalmus (*1953)

„Učil mě řídit, vozil mě ve sportáku, zapálili jsme si cigaretu a vzal mě na striptýz,“ vzpomínal na rok 1968, který byl přelomový nejen v Československu, ale i v jeho životě. Patnáctiletý Peter Kalmus se tehdy poprvé setkal se svým biologickým otcem. Budoucího umělce, který se na Slovensku proslavil happeningy protestujícími proti pozůstatkům dvou totalit, to ovlivnilo na celý život.

První roky vyrůstal pouze s matkou a babičkou na piešťanském sídlišti. Byla to katolická čtvrť, kde byly dvě evangelické rodiny. „Žid, židák“, nadávali mu jeho vrstevníci a on tehdy pořádně nevěděl, co to znamená. Ani když někdo z nich po něm hodil kámen. *„Fakt jsem se cítil jako nějaký bastard, který nepatří nikam,“* vyznal se ve filmu dokumentaristy Marka Škopa *The Dissidents*.

Rád o sobě říká, že se narodil v roce, ve kterém zemřeli Stalin i Gottwald. Psal se 28. srpen 1953. Až postupně se dozvídal o příběhu svých rodičů. O velké lásce, která se naplnila, ale neměla dlouhého trvání. Možná i kvůli době, v níž se zrodila. Matka, evangelička, si vzala jeho otce, Žida, který utekl z Německa před Hitlerem. Holokaust na Slovensku se mu podařilo přežít tím, že se skrývali. Těžké válečné časy zvládli, manželství ale nevydrželo.

V roce 1962 se přestěhoval s matkou do Košic. Později začal studovat na Střední průmyslové škole ve Svitú, spíš ho však lákalo velkoměsto, a tak nakonec zakotvil v Košicích na dopravní průmyslovce. Víc než studium ho ale bavila atmosféra uvolněných 60. let – svoboda, umění a bigbít.

Když měl v roce 1968 příležitost setkat se poprvé s otcem, se kterým dosud nežil, mladý teenager si nebyl jistý, jestli ho chce vůbec vidět. Nakonec v něm našel nového přítele. Nově vznikající vztah otce a syna přerušil nakonec vpád vojsk Varšavské smlouvy. *„Radši jsem si život vzala, než abych Rusům vejce srala,“* vzpomíná, jak spolu s otcem vyrobili a umístili na náměstí své dílo – mrtvou slepici na šibenici doplněnou tímto výmluvným nápisem. Rozhořčení lidí v té době bylo velké.

V Košicích se lidé proti tankům a cizím vojákům aktivně bránili – stavěli zátarasy, házeli na obrněná vozidla cihly a zápalné lahve. Ve městě, kde tehdy Peter Kalmus žil, zemřelo během prvního dne okupace šest lidí.

Mrtvá slepice na šibenici, kterou s otcem udělali, byla jeho prvním uměleckým happeningem – a v drsných odkazech na totalitní symboly pokračuje dodnes. Syn s otcem tehdy strhávali z pomníku padlým na náměstí Osvoboditelů srpy a kladiva. Nenáviděný symbol, který je brzy rozdělil. Otec, jenž se dostal do hledáčku režimu jako nepřítel státu, využil otevřených hranic a nakonec emigroval do západního Německa, kde začal nový život.

Setkali se až po dalších dvaceti letech. Syn, otřesený rokem 1968, kdy Československo získalo a ztratilo naděje a on získal a ztratil otce, se v období normalizace vymykal šedému průměru. Už v té době začínal navazovat živé kontakty s pražským undergroundem. Dalším z lidí, kteří ho v životě inspirovali, byl Ivan Martin Jirous z The Plastic People of Universe. Vedl s ním dlouhé rozhovory. I díky nim dospěl k přesvědčení, že totalita většinu lidí vydírá přes rodinu. Pokud chce být člověk úplně svobodný, nesmí mít co ztratit, a proto nemá smysl budovat si za tohoto režimu kariéru.

Vytrvale odmítal chodit k volbám volit jedinou povolenou stranu, komunistickou, a rezolutně to zakázal i své první manželce. Život v nesvobodném režimu ho však ničil a v roce 1980 se pokusil o sebevraždu. Pro případ, že by se podařila, si přál, aby jeho úmrtní list s černými kostkami poslali na výstavu do Španělska. Přežil a tvořil dále. V prosinci 1980, kdy Johna Lennona zavraždil šílený fanoušek, vyrobil mramorovou destičku, která měla být vzpomínkou na jeho život, a dal ji v noci do fontány u košického divadla.

„Destičku vzali, mě v souvislosti s ní předvedli na policii a vyslýchali. Přiznal jsem se k autorství a žádal jsem, aby mi ji vrátili, protože je to můj majetek. Souhlasili, ale nesměl jsem ji přenášet přes ulici jen tak, protože by to prý byla propaganda Západu. Tak jsem ji zabalil do novin – Rudého práva – a odnesl domů,“ vzpomínal v roce 2010 pro košický deník Korzár.

V roce 1988 ho Státní bezpečnost evidovala jako nepřátelskou osobu, jeho spis ale už neexistuje, protože ve stejném roce, kdy tajní spis založili, ho i zničili. On se o rok později, kdy se hroutil režim, zase aktivizoval v košickém Občanském fóru. Vedle toho stihl obalit do černého igelitu i sochu Klementa Gottwalda. A náměty na své protestní umělecké happeningy měl i po sametové revoluci.

Na Slovensku je známý jako člověk, který na sebe rád strhává pozornost za každou cenu. Šokoval v divadle Stoka, kde ležel celý týden vystavený v rakvi. Stejný motiv smrti se objevuje v životopisném filmu Případ Kalmus, který o něm natočil režisér Adam Hanuljak. Motívem jeho tvorby je však i vyrovnávání se s dvěma totalitami. V roce 1988 začal obalovat mosaznými dráty kameny – za každého jednoho Žida deportovaného v období Slovenského státu jeden. Dohromady 80 000. Část kamenů se stala součástí zvolenského

parku Ušlechtilých duší, který má být poctou všem, kdo zachraňovali lidské životy. Zbývající kameny jsou symbolicky umístěny ve čtyřech skleněných nádobách v obnovené synagoze v Lučenci.

Bývalý signatář výzvy Několik vět upravoval i busty – sochu básníka a přesvědčeného komunisty Ladislava Novomeského natřel načerveno, později ji obalil do vlněného svetru s nápisem New York. Když v jeho rodných Košicích odhalovali bustu politika Jánose Esterházyho, přišel protestovat, protože člověk, který vítal horthyovská fašistická vojska, si slávu nezaslouží. Bustu se snažil obalit toaletním papírem, za což ho někteří z účastníků akce napadli.

Silnou společenskou diskusi vyvolaly fotky červeně pomalovaného památníku a dvou košických výtvarníků, Kalmuse a Lorenze, u památníku věnovanému Vasilu Biľakovi v Krajní Bystré. Do Biľakova rodiště přijeli krátce po odhalení památníku a připsali na něj nápis Svině. Společně se pustili i do pomalování pamětní desky komunistického prokurátora Jana Pješčaka, který měl podíl na justiční vraždě četaře Aloise Jeřábka v roce 1953. Také nahazovali Tisovy sochy a pamětní desky blátem. Soše prezidenta válečného Slovenského státu Jozefa Tisa v Čakajovcích Kalmus během jednoho ze svých uměleckých happeningů natřel rtěnkou rty a namaloval červené tvářičky. K sochám má mimochodem výjimečný vztah. Rád se s nimi fotí nahý v různých erotických polohách.

O jeho životě a tvorbě vyšla v roce 2017 kniha s osobitým titulem – *Dost bylo Kalmuse*.

Autorka textu Soňa Gyarfašová